

PŘÍRUČKA PRO VLASTNÍKY POZEMKŮ, ZAHRÁDKÁŘE, OBCE,
ZEMĚDĚLCE A VŠECHNY MILOVNÍKY PŘÍRODY...

Trávníky plné života

... s tipy, jak vhodně upravovat travnaté porosty
s ohledem na jejich přírodní a druhovou rozmanitost

*Vraťme ptáky a hmyz na travnaté
plochy v našich sídlech!*

Velcí kopytníci, včetně zubrů evropských, udržovali po tisíciletí otevřenou strukturu krajiny

KAM ZMIZEL ŽIVOT V TRÁVĚ?

Travnatá společenstva představují jedno z nejrozšířenějších stanovišť na Zemi. Odedávna byla udržována přírodními procesy, jako je působení klimatu, ohně a pastvy velkých kopytníků či extenzivním hospodařením, vedoucími ke vzniku ohromné druhové rozmanitosti rostlin a na ně vázaných živočichů. Zejména od poloviny minulého století však došlo k zásadní proměně těchto společenstev, a to především kvůli intenzivnímu zemědělskému hospodaření.

Volná pastva z krajiny postupně vymizela, zvířata se přesunula do zemědělských družstev a původní druhově pestré louky se přeměnily na chudé porosty tvořené směsí produkčních trav. Stejně tak rozorávání travních porostů, jejich odvodňování, obohacování umělými živinami či intenzivní spásání hospodářskými zvířaty vedlo k úbytku travních porostů, a tím i dramatickému snížení počtu

dříve běžně přítomných živočichů, kteří jsou dnes na pokraji vyhynutí.

ÚBYTEK HMYZU A JEHO DŮSLEDKY

Jednou z nejvíce ubývajících skupin je hmyz. Některé studie dokládají, že biomasa (úhrn hmotnosti všech druhů společenstva) létajícího hmyzu poklesla za posledních 25 let o 76 %, z toho například biomasa motýlů o 40 %. Strmě ubývají i další skupiny, které se hmyzem živí, jako jsou ptáci zemědělské krajiny a travnatých ekosystémů. Ti za posledních 42 let snížili svou početnost o 61 %. Vzorovými příklady tohoto dramatického mizení druhů z naší krajiny jsou koroptev polní, chřástal polní či sýček obecný.

Jasoněk červenooký patří mezi nejohroženější motýlí druhy Evropy. Hlavní příčinou je zarůstání lokalit po omezení pastvy či jejich zalesňování.

Negativní změny jsou viditelné i v našem nejbližším okolí – v lidských sídlech – a jsou úzce spojené s demografickými změnami a odlišným způsobem údržby travnatých ploch. Druhově bohaté trávníky, extenzivní a mozaikovitě obhospodařované travní plochy, záhumenky a vysokokmenné ovocné sady s pastvou hospodářských zvířat byly nahrazeny krátce sečenými trávníky, porosty nepůvodních rostlinných druhů či zanedbanými sady bez bzučícího hmyzu, pestrobarevných motýlů i celé palety našich ptačích

sousedů. S úbytkem těchto živočichů dochází i k omezení různých ekosystémových služeb, které poskytují, od opylování ovocných stromů a kulturních plodin po biologickou kontrolu škůdců.

Naši nemocné krajiny a jejím živočichům přítom můžeme pomoci všichni. A to hned ve svém bezprostředním okolí! Stačí jen drobné změny v údržbě a ze sterilních travních porostů vytvoříme ostrovy kypící životem.

Přidáte se?

Chřástal polní využívá louky k hnízdění

Zlatohlávek zlatý se živí i květy a pyllem

Mozaikovitá seč je jedním z nejjednodušších opatření pro zvýšení biodiverzity v lidských sídlech

ZÁSADY ÚDRŽBY TRAVNÍCH POROSTŮ

Nejvhodnějším způsobem péče o travnaté plochy je jejich pravidelná údržba v podobě seče či extenzivní pastvy. V neudržovaných porostech dochází k postupnému hromadění stařiny, která brání růstu semenáčků, a časem v nich převládne pouze pár konkurenčně silných druhů (zejména travin na úkor kvetoucích dvouděložných bylin). Důležité je i správné zakládání či přírodě blízká obnova trávníků a podpora živočichů dalšími doplňkovými prvky ke snadnějšímu získávání potravy. Naším společným cílem by měla být různorodá a mozaikovitá stanoviště, jež nabízejí vhodné prostředí pro pestrou škálu rostlin a živočichů, která udrží naši krajinu v rovnováze.

Mozaikovitá seč a extenzivní pastva

Klíčovým problémem současného obhospodařování travních porostů je strojní sečení

velkých ploch. Během něj dochází v krátkém čase k odstranění všech vzrostlých rostlin, a důležité zdroje pro sběr potravy a rozmnožování živočichů tak náhle vymizí. Platí to i pro pastvu s velkým počtem dobytka na malé ploše.

Základní údržba travních porostů zvyšující jejich biologickou hodnotu by měla směřovat k utváření mozaikovitě struktury, kde na sebe navazují porosty s vyšší vegetací a krátkostébelné trávníky s pozvolnými přechody mezi jednotlivými stanovišti.

Toho docílíme **časovým a prostorovým rozrůzněním**, kdy seč či pastva probíhá postupně a na menších plochách. U větších ploch **necháme neposekané pásy**, hlavně kolem okrajů, které by měly v součtu činit **třetinu celkové plochy**. Chceme-li podpořit kvetoucí byliny, měla by **první seč** proběhnout **nejpozději v polovině června**. Platí, že časná seč podporuje byliny na úkor trav, zatímco u pozdní seče je tomu naopak.

Pestré louky tvořené místními druhy kvetoucích bylin a trav jsou domovem řady druhů hmyzu i obratlovců

OBNOVA DRUHOVĚ BOHATÝCH POROSTŮ

Při obnově či zakládání nových travních porostů je třeba dbát na rostlinnou skladbu vysévané směsi, respektovat místní podmínky a vybírat **bylinotravinné směsi z regionálních zdrojů**. Druhy v těchto směsích jsou lépe přizpůsobené místnímu klimatu a podmínkám, a mají tedy větší šanci se na stanovišti uchytit. V některých oblastech Česka už dnes můžeme využít tzv. regionální směsi semen, které nabízejí firmy nebo nevládní organizace. Další možností je přenést **seno z blízké, druhově pestré lokality**, případně využít **stroje na tzv. kartáčování osiva**. Semínka kvetoucích bylin můžeme také **nasbírat na blízkých loukách**. Konkurenčně slabým druhům pomůžeme i **mechanickým narušením drnu**.

Prvky zvyšující pestrost prostředí
Soliterní stromy, ostrůvky keřů, hromady dřevní hmoty a kamenů či drobné vodní prvky (například drobné mokřady, zahradní

jezírka nebo pítka) mohou výrazně zvýšit biologickou hodnotu a nabídnout potravní i hnízdní zdroje celé paletě druhů s rozdílnými nároky. Na větších plochách luk, kde chybí stromy nebo jiné vhodné osedávky, můžeme instalovat **berličky ve tvaru T**, které ptákům slouží k účinnějšímu lovu potravy.

Berlička slouží dravcům a sovám jako posed při lovu

TYPY TRAVNÍCH POROSTŮ A PÉČE O NĚ

Městské a vesnické trávníky

Trávníky představují jeden z hlavních typů městské zeleně. Většinou jsou složeny z chudých a pravidelně sekaných porostů, zejména pak travin. Naše krajina se stále více potýká s nedostatkem vody, který tato intenzivní seč jen prohlubuje. Výsledkem jsou spálené

porosty, které většině živočichů nevyhovují. Při správné úpravě travních porostů však dochází k lepšímu zadržování vody, snižování prašnosti, úspoře financí dříve nutných pro zajišťování pravidelné seče a k podpoře rostlin a živočichů, kteří je obývají.

Mozaikovitá seč se skvěle hodí i do městského prostředí a na zahrady

Cedulka informující spoluobyvatele o záměru omezení seče pro podporu opylovatelů

Jak o porost pečovat:

- ☼ Snižíme počet sečí v závislosti na množství srážek a aktuálním stavu trávníku (ideálně na dvě seče za sezónu). V obdobích letního sucha seče zcela zastavíme.
- ☼ U větších ploch praktikujeme mozaikovitou seč; u menších ploch alespoň střídáme poloviny trávníku.
- ☼ Výsevem květnatých směsí z regionálních zdrojů nebo ručně nasbíraných semen zvýšíme pestrost chudých porostů.
- ☼ První seč provádíme nejpozději v polovině června.
- ☼ Posečenou biomasu nenecháváme na pozemku, ale odvážíme ji pryč.
- ☼ Důvody změny péče na mozaikovitou seč či snížení četnosti seče je vhodné veřejnosti vysvětlit na informační tabuli.
- ☼ Na území bez výskytu rumištních (ruđerálních) a nepůvodních (invazních) druhů rostlin můžeme založit méně intenzivně udržované porosty.

Louky, zahrady a sady

Louky a sady, často složené z vysokokmenných ovocných stromů, představují zásadní biotopy pro celou řadu ohrožených živočichů. Odedávna jsou udržovány lidskou péčí, především pravidelným kosením či extenzivní pastvou. Na rozdíl od intenzivně a strojně obhospodařovaných

produkčních luk v zemědělské krajině jsou mnohé louky a zahrady uvnitř a kolem lidských sídel složeny z drobnějších a různorodějších porostů s vyšším zastoupením drobných prvků (solitérních stromů, keřových ostrůvků, drobných polí, či vodních ploch).

Odstranění posekané travní hmoty usnadní růst bylin, čímž se zvýší jejich atraktivita pro hmyz

Pásová seč zvyšuje pestrost travních porostů, a tím nabízí více potravních zdrojů pro různé živočichy

Jak o porost pečovat:

- ☼ Strojovou sečí vytvoříme tzv. pásovou seč – vysekáme pásy, mezi nimiž zůstane neposekaná tráva.
- ☼ V případě seče motorovou nebo ruční kosou můžeme dosáhnout ještě výraznější mozaikovitosti porostů a střídání posečených a neposečených ploch.
- ☼ V první fázi posečeme pouze část louky, po zhruba dvou týdnech můžeme kosit další část, až takto postupně posekáme celou louku, přičemž nejdříve sekané plochy již opět zarůstají trávou.
- ☼ Neposečené pruhy trávy necháme v okolí dalších typů stanovišť a jejich rozhraní (například kolem stromů, podél okrajů budov, plotů, keřových pásů a další liniové vegetace).
- ☼ Pozor, mulčování (zanechání posečené travní hmoty na povrchu půdy) není vhodné – škodí jak rostoucím bylinám, tak hmyzu. Travní hmotu tedy nejlépe po usušení (pro usnadnění manipulace, zabránění hniloby a podporu lepšího kompostování) vždy z lokality odstraníme.

Pastviny

Luční společenstva byla odedávna formována spásáním a sešlapem divokými kopytníky, kteří udržovali otevřený charakter naší krajiny. Později je nahradila hospodářská zvířata,

jejichž volná pastva se však v polovině 20. století prakticky vytratila. V okolí lidských sídel ale poslední dobou pastevních ploch, zejména koňských pastvin, opět přibývá.

Foto: Michal Köpping

Extenzivní pastva je vhodnou alternativou k použití mechanizace

Jak o porost pečovat:

- ✿ Udržíme mozaikovitou a extenzivní pastvu (paseme menší počet zvířat na jednotku plochy).
- ✿ Mozaikovitosti porostu můžeme dosáhnout rozdělením pastviny do oplůtků, občasným přepásáním či menším počtem pasoucích se zvířat na plochu.
- ✿ Na pastvině můžeme ponechat menší plochu porostlou pcháči, kopřivami, lebedou a dalšími na semena bohatými druhy rostlin.

Foto: Alice Janečková

Spásání a narušování travních drnů kopytníky umožňuje hnízdění bahňáků, jako jsou čejky obecné

Ruderální plochy

Ruderální (rumištní) neboli neudržovaná stanoviště se v lidských sídlech nacházejí hlavně kolem zemědělských a průmyslových areálů, na železničních náspech či při okrajích cest. Tato stanoviště osídlují jak ruderální rostliny

preferující půdy bohaté na živiny – například pcháče, bodláky, merlíky, lebedy nebo kopřivy, ale i rostliny rostoucí na chudých půdách – například hadince, divizny a kopretiny.

Foto: Lenka Neumanová

Druhově bohaté travnaté plochy se nacházejí zejména na chudých půdách. Pískovny jsou důležitými hnízdišti pro břehule říční či vlyhy pestré.

Jak o porost pečovat:

- ✿ Ruderální plochy můžeme ponechat spontánnímu vývoji. Současně je můžeme aktivními zásahy směřovat k mozaikovitě struktuře porostů (například strhnutím drnu, mozaikovitou sečí).
- ✿ Zapojené porosty zarostlé keři je potřeba čas od času prořezat, a tím udržovat mozaiku bylinné a křovinné vegetace.
- ✿ Výraznější zásahy směřujeme zejména do porostů s vysokým zastoupením invazních rostlin, jako je pajasan žláznatý či trnovník akát.
- ✿ Ponecháváme především původní rostliny bohaté na bobule a semena (například bez černý a červený, ptačí zob, jeřáb ptačí, hloh jednosemenný, trnku obecnou, růži šípkovou a další).

Teplomilná travnatá stanoviště (suché trávníky a stepní ostrůvky)

Teplomilná travnatá stanoviště (a spolu s nimi i rostliny a živočichy na ně vázané) řadíme k nejhroženějším v naší přírodě. Patří k nim suché meze, písčiny, stepní trávníky či lokality lesostepního charakteru s řídkou

a druhově bohatou bylinotravnou vegetací. Při jejich údržbě bychom měli dbát hlavně na zachování mozaikovitého charakteru a bránit jejich zarůstání.

Výstavbou a údržbou suchých zídek vytvoříme vhodné prostředí pro ještěrky, které se na nich rády vyhřívají

Jak o porost pečovat:

- ✿ Ideální je využít extenzivní pastvu koz či ovcí, pomocí níž docílíme potřebné mozaikovitosti porostu.
- ✿ Porosty necháváme spásat postupně – v každém roce paseme jen část stanoviště. Nespasené plochy případně přepaseme v průběhu podzimu.
- ✿ Seč provádíme vždy mozaikovitě a nejlépe ručně.

- ✿ Důležité je potlačovat zarůstání porostů keří, a zachovávat tak otevřený charakter stanoviště; drobné ostrůvky keřů a solitérní stromy však nevadí.

Suché trávníky se bez pravidelné údržby člověkem neobejdou

Sýček obecný je ukazatelem zdravé zemědělské krajiny a druhové bohatosti

SÝČEK OBECNÝ (*Athene noctua*)

Sýček je drobná sovička, která obývá lidská sídla obklopená pestrou zemědělskou krajinou. Dříve běžný a široce rozšířený pták se u nás za poslední století stal druhem kriticky ohroženým, balancujícím na hranici vymření. Celková populace sýčka na našem území nyní nepřesahuje 100 hnízdních párů. Hlavním důvodem jeho úbytku je ztráta a zhoršení kvality potravně bohatých travních porostů, což vede k nedostatku a nedostupnosti potravy v průběhu hnízdění. Sýčkové tak vyvádějí menší počet mláďat

a rodiče po vyhníždění často umírají vyčerpáním. Důležitým opatřením na podporu sýčků je změna hospodaření na lučních porostech. Sýčkům vyhovuje prostředí s krátkostébelnými porosty, jakými jsou mozaikovitě kosené louky či extenzivní pastviny. Kořist sýčka (například žížaly, brouci, kobylky, drobní savci) většinou žije ve vyšší vegetaci, odkud se ale dostává i do okolních sečených ploch, kde ji sýček může snáze lovit. Proto je potřeba vytvářet prostředí nabízející mozaiku ploch s různorodou strukturou vegetace a různou časovou dynamikou seče či pastvy.

Více o ochraně sýčků se dočtete na:

www.birdlife.cz/sycek-obecný
[Facebook.com/OchranaSycka](https://www.facebook.com/OchranaSycka)

Kontakt

Česká společnost ornitologická
Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5; cso@birdlife.cz

Pásová seč v ovocných sadech na Pálavě

Chocholouš obecný, jeden z nejrychleji ubývajících ptačích druhů v Česku, je vázán na nesouvislé travní plochy s ruderální vegetací v blízkosti lidských sídel

Vydala Česká společnost ornitologická, 2024 | Vychází s podporou grantu z Norských fondů a společnosti Holcim, a. s. | Autoři textu: Zuzana Holubová, Alena Klvaňová, Martin Šálek | Titulní strana: sýček obecný vyčkává na kořist v trávě (foto: Jiří Hornek) a zelenáček šťovíkový na rozkvetlé louce (foto: Miroslav Bažant) | Grafická úprava a sazba: Jiří Kaláček | Náklad: 1000 ks | Tisk: UNIPRESS, spol. s r.o.

STÁTNÍ FOND
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Společně pro zelenou Evropu
Podporujeme Norskem prostřednictvím
Norských fondů.

